

**LAPSEN VIERAANNUTTAMISEN TARKASTELU
EROPERHEISSÄ PERHESYSTEEMISEN TEORIAN
VALOSSA**

Tiina Toivonen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Kevät 2021

Tiivistelmä

LAPSEN VIERAANNUTTAMISEN TARKASTELU EROPERHEISSÄ PERHESYSTEEMISEN TEORIAN VALOSSA

Tiina Toivonen
Sosiaalityö
Kandidaatintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Kaisa Haapakoski
Kevät 2021
Sivumäärä: 31 sivua

Tässä kandidaatintutkielmassa käsitellään lapsen vieraannuttamista ilmiönä ja perheen sisäisenä konfliktina, jonka voidaan katsoa kiinnittyvän perheen vanhempien parisuhteen päättymiseen. Avo- ja avioerot ovat normalisoituneet yhteiskunnassamme ja niiden myötä muodostuu uusia, monimuotoisia perheitä ydinperhemallin rinnalle, jota pidetään edelleen tyypillisenä perhemallina. Perheen vanhempien ero voi kuitenkin synnyttää tai edesauttaa konflikteja, joista yhtenä voidaan pitää tässä tutkielmassa käsiteltävää lapsen vieraannuttamista. Lapsen vieraannuttamisessa toinen vanhempi pyrkii tahattomasti tai tarkoituksenmukaisesti vaikuttamaan negatiivisella tavalla lapsen ja vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman väliseen vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteeseen. Vieraannuttaminen on prosessi, jossa ajalla ja etäisyydellä on suuri merkitys.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lapsen vieraannuttamista prosessina ja ilmiönä, ja käytetään hyväksi Michael E. Kerrin & Murray Bowenin määrittelemää, perhesysteemistä teoriaa. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään Salvador Minuchinin omaa käsitystä perhesysteemistä perheen sisäisten subsystemien kautta. Perhesysteemissä ajattelumallissa hahmotetaan perhettä vuorovaikutukselle perustavana, emotionaalisena yksikkönä. Jokainen perheenjäsenen vaikuttaa ja saa vaikutuksensa perhesysteemin toiminnasta. Perheet ovat hierarkkisia kokonaisuuksia, joissa jakautuvat perheenjäsenten roolit. Tutkimuskysymyksenä toimii, kuinka lapsen vieraannuttamista voidaan hahmottaa perhesysteemisen teorian valossa ja miten ilmiön seuraukset näkyvät perheenjäsenten välisissä suhteissa. Lisäksi tutkielmassa jäsennetään työskentelytapoja, joilla voidaan tukea perhesuhteiden jatkuvuutta, erityisesti lapsen ja vieraannuttamisen kohdevanhemman välisen suhteen eheytymistä. Toteutustapana on käytetty kirjallisuuskatsausta.

Tutkielmassa hahmotetaan, kuinka lapsen vieraannuttamisella on monimuotoisia vaikutuksia perhesysteemin toimintaan, sekä kuinka epätasapainoisella perhesysteemillä saattaa myös olla edesauttava vaikutus lapsen vieraannuttamisen kaltaisten toimintojen kehittymiselle. Perhesuhteiden jatkuvuuden takaamiseksi on kehitetty moninaisia työskentelymuotoja, jotka koskettavat myös sosiaalityön kenttää, esimerkiksi moniammatillisuuden kautta. Tukea tulee tarjota yksilöllisesti kaikille vieraannuttamisen osapuolille ja myös mahdollisuuksien mukaan koko perhesysteemiä tukevalla tavalla. Keskiössä on etenkin lapsen ja vieraannuttamisen kohdevanhemman välinen suhde, jonka eheyttämisellä pyritään takaamaan vieraannuttamisesta särkyneen kiintymys- ja vuovaikutussuhteen jatkuvuus.

Avainsanat: Lapsen vieraannuttaminen, eroperhe, perhesysteemi, perhesysteeminen teoria

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TIEDONHAUN KUVAUS	3
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA TAUSTOITUS	4
3.1 Perhesysteeminen teoria	4
3.2 Perheiden subsystemit Minuchinin mukaan	7
3.3 Eroperhe muuttuvien perhemuotojen edustajana	8
3.4 Monitasoinen lapsen vieraannuttaminen.....	10
4 LAPSEN VIERAANNUTTAMINEN PERHESYSTEEMISEN TULKINNAN NÄKÖKULMASTA	14
5 PERHESYSTEEMIN JA -SUHTEIDEN EDESAUTTAMINEN.....	18
5.1 Lapsen vieraannuttamisen kanssa työskentely	18
5.2 Lapsi-vanhempisuhteen jatkuvuuden turvaaminen	21
6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	22
7 LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen lapsen vieraannuttamista ilmiönä, joka kiinnittyy usein perheen vanhempien erotilanteeseen. Olen ollut pitkään kiinnostunut lapsiperheiden kanssa työskentelystä, joten siihen liittyvät erilaiset ilmiöt kiehtovat minua. Lapsen vieraannuttaminen on käsitteenä noussut ajoittain esille aiemmissa opinnoissa. Vieraannuttamista voi esiintyä perheiden erotilanteissa monissa eri sosiaalityön organisaatioissa, joissa työskennellään lasten ja perheiden kanssa. Koen aiheen tärkeäksi nostoksi moniammatillisella kentällä. Tarkastelussa käytän hyväkseni perhesysteemistä teoriaa, jonka avulla voidaan tarkastella perheiden toimintaa ja perheenjäsenten välisiä vuorovaikutussuhteita.

Avo- ja avioerot ovat yleistyneet yhteiskunnassamme, perherakenteet ovat muutoksessa ja monimuotoistuneet monilla tavoin. Vanhempien ero on kuormittava tapahtuma koko perheelle, mutta eroon ei liitetä samanlaista sosiaalista stigmaa, kuin ennen (Sinkkonen 2018, 465). Erot muodostavat osaltaan uusia, moninaisia perhemalleja, jotka ovat sidoksissa myös kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin. Perhesuhteet ovat jatkuvassa liikkeessä ja niiden muotoutuminen ei sinänsä ole historiallisessa kontekstissa harvinaista. (Castrén 2009b, 108.) Eroaminen voi kuitenkin laukaista perheessä konflikteja ja prosesseja, jotka vaikuttavat jokaisen perheenjäsenen elämään. Lapsen vieraannuttamisesta puhutaan, kun lapsen toinen vanhempi pyrkii tahattomasti tai tahallisesti muuttamaan lapsen ja vieraannutettavan vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta negatiivisella tavalla (Häkkänen-Nyholm 2017, 89). Aionkin tarkastella vieraannuttamista nimenomaan vanhempien eroon liittyvänä konfliktina. Lapsen vieraannuttamiselle on myös olemassa Richard Gardnerin (1985) mukaan mielenterveyden häiriö, joka on diagnosoitavissa kahdeksan eri oireen mukaan (Gottlieb 2012, 3). Tarkastelen myöhemmin lyhyesti tätä diagnoosia ja sen merkitystä lapsen vieraannuttamisen kannalta, mutta pyrin pitämään pääpainon tämän tutkielman suhteen lapsen vieraannuttamisena yhteiskunnallisena ilmiönä.

Vieraannuttaminen vaikuttaa monella tapaa perheenjäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä perhesysteemin toimintaan. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella vieraannuttamisen vaikutuksia perheen keskinäisiin suhteisiin ja sitä, miten se näkyy perheen rakenteessa. Perhesysteemin teoria tarjoaa näkemyksen

perheestä emotionaalisenä yksikkönä, jota leimaa perheenjäsenten emotionaalinen riippuvaisuus toisistaan sekä eriytyvyys ja toimiminen yksilöinä perhesuhteissa (Kerr & Bowen 1988). Salvador Minuchin (1974) määrittelee perheen rakennetta erilaisten subsysteemien kautta. Hänen mukaansa on olennaista huomata, että perheen sisäisen rakenne on hierarkkinen ja vanhemmalla on aina auktoriteettiasema lapsen nähden. Ideaalissa perhesysteemissä vanhemmilla on kuitenkin yhdenvertainen ja tyydyttävä keskinäinen suhde toisiinsa sekä lapsiinsa (Baker & Eichler 2016, 482). Vieraannuttaminen konfliktina hajottaa kuitenkin tätä tasapainoa. Haluaisin siis selvittää, millä tavoin vieraannuttaminen tulee perheen erilaisten subsysteemien väliin ja minkälaisia seurauksia sillä on.

Tutkielmani perustuu kirjallisuuskatsaukseen. Tarkastelen aihettani kokonaisvaltaisesti globaalissa kontekstissa, sillä suomenkielistä lähdekirjallisuutta on niukasti saatavilla. En siis pyri rajoittamaan ilmiötä koskemaan tiettyä maantieteellistä aluetta. Myöskään perhesysteemistä teoriaa koskevia lähteitä ei juuri löytynyt suomenkielisenä. Suurin osa englanninkielisestä lähdekirjallisuudesta on kuitenkin Yhdysvalloista.

Tutkimuskysymyksenäni on se, kuinka lapsen vieraannuttaminen hahmottuu perhesysteemiä käsittelevien teorioiden valossa ja miten sen seuraukset näkyvät perheenjäsenten välisissä suhteissa kirjallisuuden perusteella. Lisäksi pohdin, minkälaisia työskentelymuotoja voidaan tarjota vieraannuttamisesta särkyneiden perhesuhteiden jatkuvuuden takaamiseksi kirjallisuuden pohjalta. Aloitan tämän tutkielman alustamalla perhesysteemistä teoriaa teoreettisena viitekehyksenä, erittelemällä erityisesti Michael E. Kerrin ja Murray Bowenin (1988) perhesysteemistä teoriaa sekä Salvador Minuchinin (1974) omaa näkökulmaa perhesysteemiseen teoriaan perheiden subsysteemien kautta. Lisäksi avaan eroperheen käsitettä nyky-yhteiskunnassa sekä lapsen vieraannuttamista monimuotoisena ilmiönä, liittyen juuri eroperheisiin. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan lapsen vieraannuttamista perhesysteemiin vaikuttavana tekijänä ja erittelen sitä, miten esimerkiksi sosiaalityön työskentelymuodoissa voidaan ottaa perhesysteemi huomioon puututtaessa lapsen vieraannuttamiseen sekä edistäessä perheenjäsenten välisten suhteiden jatkuvuutta.

2 TIEDONHAUN KUVAUS

Tiedonhakua tehdessä tarkoitukseni löytää mahdollisimman kattavasti tietoa lapsen vieraannuttamisesta sekä perhesysteemisestä teoriasta. Aluksi lähdin purkamaan aiheitani käsitesanoiksi, esimerkiksi *lapsen vieraannuttaminen*, *perhesysteemi*, *eroperhe* ym. Englannin kielestä löytyi vastaavia käsitesanoja, muun muassa *parental alienation*, *parental conflict*, *divorce*, *family systems theory* ym. Lähdekirjallisuutta etsiessäni huomasin, että käsitteellä ”lapsen vieraannuttaminen” löytyi todella vähän tutkimustietoa ja kirjallisuutta, eli suomalaista tutkimusta lapsen vieraannuttamisesta ei ole juuri tehty. Jonkin verran löytyi opinnäytetöitä vieraannuttamiseen liittyen, joiden lähdeluetteloista pystyin hyödyntämään kirjallisuutta omaan kandidaatintutkielmaan liittyen niin sanotun lumipallotekniikan avulla.

Kansainvälistä tutkimusta ja tieteellisiä artikkeleja löytyi enemmän. Lapsen vieraannuttamista käsitteleviä artikkeleita käsiteltiin usein psykologisesta tai lääketieteellisestä näkökulmasta käsin, varsinkin puhuttaessa lapsen vieraannuttamiseen liittyvästä mielenterveyden häiriöstä, joka tunnetaan englanniksi nimellä *Parental Alienation Syndrome*. Oma näkökulmani kuitenkin keskittyy vieraannuttamiseen yhteiskunnallisena ilmiönä ja perhesuhteisiin vaikuttavana tekijänä, jolloin pyrin rajaamaan pelkästään mielenterveyden häiriötä koskevan lähdekirjallisuuden pois. Toki diagnoosi mielenterveyden häiriöstä ja varsinkin sen ristiriitaisuus liittyvät vahvasti lapsen vieraannuttamisen käsitteeseen.

Tiedonhaussa käytin suurimmaksi osaksi JYKDOK-hakukonetta sekä sosiaalityön erilaisia tietokantajärjestelmiä. Hyödyllisimmiksi koin ProQuestin Social Services Abstracts- ja Sociological Abstracts-tietokannat sekä JStor-tietokannan. JYKDOK mahdollisti erityisesti kotimaisten artikkelien sekä perhesysteemiseen teoriaan liittyvän kirjallisuuden löytämisen, kun taas tietokannoista oli erityisesti hyötyä kansainvälisten, vertaisarvioitujen tutkimusartikkelien löytämisessä. Esimerkiksi hakusanoilla *parental alienation* JA *social work* löytyi tuloksia 496 kpl Social Services Abstracts-tietokannasta. Hakusanoilla *parental alienation* JA *family systems* hakutuloksia löytyi 38 kpl. Hakutuloksissa kiinnitin myös huomiota siihen, että artikkelit olisivat maksimissaan 15 vuotta sitten julkaistuja. Perhesysteemisen teorian osalta kirjallisuus on vanhempaa.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA TAUSTOITUS

Tässä osuudessa taustoitin tutkielmassa käyttämäni teoriaa perhesysteemien toiminnasta. Tarkastelen lisäksi perheiden subsysteemejä sekä niiden muodostumista ja toimintaa. Lisäksi määrittelen eroperhettä käsitteenä ja sitä, millaisena eroperheet nähdään yhteiskunnassamme. Lopuksi avaan lapsen vieraannuttamisen käsitettä monitasoisena ilmiönä.

3.1 Perhesysteeminen teoria

Perhesysteemisen teorian yhtenä merkittävänä edistäjänä voidaan pitää Murray Bowenin 1950–1960-luvuilla kehittämää ajatusta perhesysteemien tarkastelusta tavalla, joka paljastaa yhteydet ja vuorovaikutussuhteet perheenjäsenten välillä. Taustalla toimii ajatus siitä, että jokainen yksilö toimii osana perhesysteemiä ja vastavuoroisesti on perhesysteemin vaikutuksen alainen. Lisäksi perhesysteemissä voidaan tarkastella perheen sisällä tapahtuvia, erilaisia emotionaalisia prosesseja. (Kerr & Bowen 1988, ix.) Perhesysteemissä on tärkeää huomioida, että tarkastelun kohteena on kokonaisuus, eikä niinkään yksilöt, joiden voidaan ajatella mahdollistavan systeemin toiminnan (Sutphin ym. 2013, 506). Yksilöä voidaan kuitenkin tarkastella perheenjäsenenä, jonka käytös vaikuttaa jokaiseen perheenjäseneseen ja jopa yksilöiden arvoihin, tunteisiin ja asenteisiin (Kerr & Bowen 1988, 55). Mielenkiintoista on huomioida perhesysteemisen teorian taustoituksessa ajatus siitä, että ihmisen katsotaan olevan evoluution muovaama kokonaisuus, jolloin ihmisen käytöstä ohjaavat samat perusteet, kuin muitakin eläviä olentoja (Kerr & Bowen 1988, 3). Yleisessä systeemiteoreettisessa ajattelussa onkin tapana tarkastella ihmistä ja ympäristöä kokonaisvaltaisena systeeminä, esimerkiksi sosiaalisena tai emotionaalisenä ympäristönä ja systeeminä (Kilpeläinen 2009, 70).

Perhesysteemit ovat muuttuvia kokonaisuuksia (Hooper 2007, 220). Perheitä voidaan ajatella hierarkkisina kokonaisuuksina, joissa on rajat ja säännöt. Lisäksi perheissä yksilöt ovat toisistaan riippuvaisia, jonka myötä perheen sisällä muodostuu erilaisia subsysteemejä. Perhesysteemit ovat itsesääteleviä ja tavoitteellisia kokonaisuuksia. (Sutphin ym. 2013, 510.) Lisäksi perheenjäsenet toimivat vastavuoroisissa suhteissa toisiinsa nähden (Kerr & Bowen 1988, 7). Onkin tärkeää tarkastella systeemissä esiintyviä tapahtumia, jossa nähdään

perheenjäsenten väliset yhteydet ja vuorovaikutussuhteet (Kilpeläinen 2009, 70). Kun perheessä toimitaan yhteneväisenä kokonaisuutena, voidaan huomata, kuinka ihminen toimii reflektiivisesti suhteessa siihen, mitä hänen ympärillään tapahtuu ja miten muut perheenjäsenet toimivat. Huomionarvoista on kuitenkin se, että jotta olisi mahdollista tarkastella perhettä yksikkönä, tulisi asettua havainnoimaan perheen toimintaa sen ulkopuolisena jäsenenä. (Kerr & Bowen 1988, 9.) Yhteenvetona aiemman perusteella voidaan todeta, että perhe on rajojen määrittämä kokonaisuus, jossa ihmiset toimivat suhteessa toisiinsa nähden. Perhe ja sen sisällä toimivat yksilöt ovat siis aina alttiita sen sisällä tapahtuvalle toiminnalle.

Perhesysteemisen teoria kautta voidaan ymmärtää ja tulkita erilaisia sosiaalisia ja emotionaalisia funktioita, joita yksilöillä esiintyy osana yhteiskuntaa ja systeemejä (Dore 2008, 435). Kerrin & Bowenin (1988) määritelmän mukaan perheissä voidaan katsoa olevan perheenjäsenten välisiin suhteisiin perustuvia systeemejä sekä emotionaalisia systeemejä. Emotionaaliseen systeemiin voidaan liittää tunteet ja älyllisyys. Tunteilla voidaan katsoa olevan suuri merkitys sosiaalisissa prosesseissa, kun taas älyllisyyden avulla tarkastellaan ja ymmärretään omaa ja muiden toimintaa. Emootiot, tunteet ja älyllisyys toimivat myös systemaattisesti keskenään. Tunnetiloilla on suuri merkitys esimerkiksi vuorovaikutuksessa ja ihmisten tapa ajatella toisistaan saattaa muuttua radikaalistikin tunnetilojen takia. Perheenjäsenten tapa ajatella ja säädellä tunteitaan vaikuttaa myös perheeseen kokonaisuutena. Perhesysteemisessä teoriassa tarkastellaan tunteita, jotka liittyvät nimenomaan ihmissuhteisiin. (Kerr & Bowen 1988, 11, 30–31, 33, 60–61, 64.)

Ihmissuhteisiin liittyy sekä yksilöllisyyttä että yhteenkuuluvuutta. Perheisiin osallistutaan ikään kuin kahdesta eri näkökulmasta: yksilökäyttäytymisen ja keskinäisen vuorovaikutuksen kannalta (Kerr & Bowen 1988, 65). Myös perheissä on tarpeen erilaistua muista jäsenistä, jotta yksilö voi kehittää itseään autonomisena toimijana. Tällä tarkoitetaan ihmisen kykyä toimia itseohjautuvasti, ei itsekkäästi. Eriytymisellä voidaan myös katsoa olevan vaikutus perheenjäsenen kykyyn sopeutua muutoksiin ja niiden mukana toimimiseen. Myös emotionaalinen riippuvuus on tärkeää perhesysteemissä. Yhteisöllisyys pakottaa perheen toimimaan, tuntemaan ja ajattelemaan yhdessä ja koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Kuitenkin liiallinen emotionaalinen riippuvuus muuttaa yksilöiden suhteiden väliset rajat epäselviksi. Esimerkiksi lapsen kehitykseen kuuluu tietynlainen emotionaalinen

irtautuminen vanhemmasta. Tämän myötä lapsi kasvaa osaksi perhettä, mutta myös jatkaa yksilöllistä kehittymistä. (Kerr & Bowen 1988, 69–96.)

Perhesysteemisen näkökulman mukaan perheissä voidaan tarkastella myös yksilöiden sisäisiä prosesseja, sekä harmoniaa että tasapainoa yksilöiden välisissä suhteissa. Yhden perheenjäsenen käyttäytyminen vaikuttaa kaikkiin muihin jäseniin. Suhteita voidaan tarkastella niin, että niihin liittyy tietynlainen tasapaino. Tasapainoisessa ihmissuhteessa ihmiset ovat eriytyneet toisistaan sopivalla tavalla, suhteessa on joustoa ja läheisyyteen ja etäisyyteen suhtaudutaan rakentavasti. (Kerr & Bowen 1988, 55–56, 74). Perhesysteemin puitteissa voidaan hahmottaa prosesseja, jotka voivat vaikuttaa perheeltä odotettuun, ideaaliin toimintaan negatiivisella tavalla (Sutphin ym. 2013, 502). Vuorovaikutus osana yksilöllisyyttä ja yhtenäisyyttä on tärkeää kaikissa ihmissuhteissa (Kerr & Bowen 1988, 64). Perhesysteemiä tarkasteltaessa voidaan hahmottaa, kuinka vuorovaikutussuhteet ja tietyt käytösmallit saattavat aiheuttaa ongelmia perheen sisällä ja perheenjäsenten välillä (Sutphin ym. 2013, 506). Esimerkiksi niin sanotusti ”ylitoimiva” perheenjäsen saattaa olla liiallisesti vastuussa muiden jäsenten emotionaalisesta hyvinvoinnista ja voi jopa osaltaan määrittää, kuinka muut toimivat ja käyttäytyvät suhteissa (Kerr & Bowen 1988, 56).

Perheet ovat riippuvaisia myös muista systeemeistä, kuin omastaan. Esimerkiksi, yhteisöt, naapurusto, koulu, työyhteisö ovat vaikuttamassa perheiden toimintaan ja dynamiikkaan (Payne 1997, Sutphinin 2013, 502–503 mukaan). Kun puhutaan perheen kanssa työskentelystä esimerkiksi perheterapian avulla, perhesysteemin tarkastelu tuo esiin näkökulman siitä, kuinka perheen kokonaisvaltainen hoito on tärkeää, vaikka näkökulmana olisi tietty perheenjäsen (Sutphin 2013, 502). Esimerkiksi Salvador Minuchin (1974) on tarjonnut näkökulman perhesysteemiseen teoriaan strukturaalisen perheterapian kautta, missä siirretään tarkastelu yksilöstä laajempaan perheeseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Seuraavassa alaluvussa avaan enemmän Minuchinin (1974) käsitystä perhesysteemisestä teoriasta ja siitä, kuinka perhettä tulisi tarkastella vuorovaikutuksessa olevana kokonaisuutena.

3.2 Perheiden subsysteemit Minuchinin mukaan

Salvador Minuchin (1974) on tutkinut perhesysteemistä teoriaa osana perheterapiaa ja perheiden eheyttämistä. Minuchinin (1974) näkökulmassa pyritään nimenomaan eheyttämään perheiden toimintaa ja perhesuhteita. Hänen mukaansa perhefunktiot tarjoavat muun muassa psykososiaalista tukea perheenjäseniltä sekä kulttuurista mukautumista ja muutoksissa mukana pysymistä. Perheet muuttuvat myös yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa. Jokainen perheenjäsen onkin vuorovaikutuksessa perheen sisällä ja ulkopuolella (Walker 2012, 5). Perheet muokkaavat jäsentensä identiteettiä ja käytöstä sekä kaikista tärkeimpänä tuovat yksilöille yhteenkuuluvuuden tunteen. Perheet koostuvat Minuchinin (1974) mukaan erilaisista subsysteemeistä, joita löytyy perheen sisältä ja sen ulkopuolelta. Esimerkiksi erillisyyden tunne ja yksilöllisyyden kokemus korostuu nimenomaan perheen ulkopuolisissa subsysteemeissä, esimerkiksi kaveripiiriin tai työyhteisöön kuulumisesta (Minuchin 1974, 47–48). Perheen sisäiset ja ulkopuoliset vuorovaikutussuhteet ovat tämän perusteella samaan aikaan meitä muihin yhdistäviä ja muista yksilöiksi erottavia tekijöitä.

Minuchinin (1974) näkökulmasta perheet ovat hierarkkisia systeemeitä, joissa vanhemmalla on auktoriteettinen asema lapseen nähden. Perheenjäsenillä voidaan katsoa olevan omat odotuksensa siitä, kuinka he toimivat perhesysteemeissä. Esimerkiksi vanhemmuuden subsysteemi syntyy lapsen synnyttyä, jolloin vanhemmuuden toimintaa säätelee hoiva, ohjaus ja kontrollin käyttö. Subsysteemi myös määrittää yksilön roolin perheen sisällä. On syytä huomata, että yhden perheenjäsenen toiminta vaikuttaa koko perhesysteemiin ja voi muun muassa laukaista perheen sisäisiä konflikteja tai vaikuttaa selkeästi muiden perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Esimerkiksi äidin ja lapsen välinen erittäin tiivis suhde saattaa etäännyttää lapsen isästään tai jopa äärimmäisessä tapauksessa katkaista sen kokonaan. (Minuchin 1974, 52, 54–55, 57–58.) Tämän perusteella voidaan todeta, että subsysteemeillä voi siis olla suuri merkitys sen suhteen, kuinka vanhempien ja lasten väliset suhteet rakentuvat esimerkiksi kiintymyssuhteen ja vuorovaikutussuhteen näkökulmasta tarkasteltuna.

Perhesysteemiä tarkasteltaessa onkin hyvä ottaa huomioon perheen hierarkkiset asemat ja sen organisoituminen vastavuoroisina suhteina (Kilpeläinen 2009, 70). Perhettä voidaan tarkastella myös tietynlaisen perhekartan muodossa, jossa voidaan tutkia esimerkiksi lapsen

kiintymyssuhteita suhteessa perheen äitiin tai isään (Minuchin 1974, 92–93). Näitä perheen sisäisiä rakenteita tarkastelemalla voidaan myös pohtia, kuinka epäideaalista perhetilanteesta voidaan päästä takaisin tasapainoiseen, ideaaliin perhetilanteeseen (Sutphin 2013, 506). Yhteenvetona aiemmasta pohdinnasta voidaan todeta, että perheen erilaisia subsysteemejä tarkastelemalla voidaan erottaa perheen keskinäisiä rooleja ja suhteuttaa niitä osaksi kokonaisvaltaista perhesysteemiä. Furmanin & Lounavaara-Rintalan (1983, 19) mukaan systeemiteoriaa sovellettaessa tarkastellaan sekä perheenjäseniä että tiettyjä alasysteemejä, kuten vanhemman ja lapsen välistä suhdetta tai sukupuolten välisiä suhteita. Mutta miten asiaa voidaan tarkastella eroperheiden näkökulmasta? Minuchin (1974, 65) esittää ajatuksen siitä, että perheen vanhempien erotessa muodostetaan perheeseen uusia subsysteemejä. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tarkemmin eroperhettä käsitteenä ja vanhempien parisuhteen päättymisen osuutta uudenlaisen perheverkoston muodostumiselle.

3.3 Eroperhe muuttuvien perhemuotojen edustajana

Tässä kappaleessa käsittelem eroperheitä moninaisten perhemuotojen edustajana. Eroaminen on yleistynyt länsimaisessa yhteiskunnassa ja se näkyy perherakenteiden muutoksena monella eri tavalla (Sinkkonen 2018, 465). Eroaminen koskettaa suuren osan elämää tavalla tai toisella ja sillä on vaikutuksensa myös koettuun perhe-elämään. Kokoonpanojen vaihtuminen saattaa tehdä vaikeaksi niin sanotun tyypillisen ja epätyypillisen perheen erottamisen toisistaan (Castrén 2009a, 10–12). Mutta mikä voidaan katsoa tyypilliseksi ja epätyypilliseksi perheeksi? Erojen jälkeen muodostuu erilaisia perheitä – esimerkiksi yhden vanhemman perheitä, etäperheitä tai uusperheitä – jotka muuttuvat myös yksilön näkökulmasta. Perheet muovautuvat ja ovat liikkeessä prosessin omaisesti. Voidaan siis katsoa, että ihmisten henkilökohtaiset käsitykset ja kokemukset määrittävät paljon perheen rakennetta ja esimerkiksi sitä, ketkä katsotaan kuuluvaksi omaan perheeseen. (Castrén 2009a, 12–14.) Tämän perusteella voidaan todeta, että yksilö voi itse pitkälti määrittää, kuka on osa hänen kokemaansa perhettä, riippumatta perhemuodosta.

Hyvin tyypillinen, vallitseva näkemys perheestä on niin sanottu ydinperhe, jossa perheen malli edelleen käsitetään heteroseksuaalisen parisuhteen myötä muodostuvaksi kokonaisuudeksi, johon on syntynyt yhteisiä, biologisia lapsia. Tähän tyyppimalliin tukeudutaan edelleen vahvasti, huolimatta erojen määrän kasvusta ja sen tuomista

monimuotoisista perhemalleista. Tämä ydinperhemalli myös ohjaa käsityksiämme siitä, kuinka näemme perheen jakautumisen esimerkiksi tehtävien suhteen. (Castrén 2009a, 40.) On syytä huomata, kuinka perhe käsitetään myös nykypäivänä ainutkertaisena instituutiona, jota leimaa jatkuvuus ja pysyvyys (Castrén 2009a, 9). Voidaanko siis ajatella, että eroaminen nähdään jatkuvuutta rikkovana tekijänä, jolloin ydinperheistä poikkeavat perheet nähdään hajanaisina rakenteita, jotka eivät voi tarjota samankaltaista pysyvyyttä? Onko ydinperhe vaatimus jatkuvuuden ja kiintymyksen kokemuksille? Perheessä on kuitenkin Jallinojan (2000, 197) mukaan ensisijaisesti kyse rakkaudesta ja itsensä läheiseksi kokemisesta, eli se voidaan käsittää juuri kiintymyksen muotona.

Ero muuttaa perherakenteita ja ihmissuhteita monella tapaa. Perhesysteemin muuttuessa eron myötä tapahtuu koko perheen uudelleen luontia ja kokoamista sekä yksilön että koko systeemin tasolla. Esimerkiksi perheen sisäiset roolit saattavat määrittyä eri tavalla. (Hooper 2007, 220–221.) Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde muuttuu eron myötä ja saattaa olla muutoksessa monta vuotta eron jälkeen, kun ihmissuhteet hakevat uutta muotoa eron tuoman uuden perhetilanteen myötä (Wallerstein 2005, 405). Yksilö voidaankin ymmärtää perheen kaltaisissa pienissä sosiaalisissa yksiköissä ja ihmissuhteissa järjestäytyväksi prosessiksi, jolloin yksilö voidaan käsittää suhteissa olevaksi (Norbert 1978, 135–137). Myös monet eri roolit on syytä ottaa huomioon perhettä tarkasteltaessa. Yksilö voi esimerkiksi tarkastella perhettä monesta eri näkökulmasta tai roolista käsin (Castrén 2009, 16). Voidaan siis ajatella, että muuttuvat roolit myös määrittävän perheenjäsenen asemaa ennen eroa ja sen jälkeen.

Eroperhettä voidaan tarkastella myös laajemmassa sosiaalisessa verkostossa. Castrén (2009a, 22) toteaa, että näkökulmana voi olla esimerkiksi perhe, sukulaisuus ja ero. Perheitäkin voidaan määritellä kahdenlaisia; jokapäiväisiä ja kuviteltuja perheitä. Jokapäiväiset perheen näkyvät arjessamme, johon liittyy sovittelua ja neuvottelua, kun taas kuvitellut perheemme näkyvät erilaisissa perherituaaleissa, esimerkiksi joulunvietossa ja perhejuhlissa. Kuviteltu perhe tuo jatkuvuuden tunnetta ja suojaa, joka jatkuu myös perheen vanhempien parisuhteen päättymisen jälkeen. Syvät, moraaliset arvot ja jatkuvuuden tarpeen tunne liittyvät siis tavalla tai toisella perheeseen. (Gillis 1996.) Perhesuhteisiin ja sukulaisuuteen laajemmin liittyy keskeisesti sekä sosiaalinen vuorovaikutus että biogeneettinen side. Suhteen säilyttämiselle eron jälkeen on tärkeää esimerkiksi kanssakäyminen ja sosiaalinen kontakti, kuten jopa taloudelliset voimavarat ja sosiaalisen

aseman erot (Boholm 1983, 105–133.) Vaikka oikeudellisesti aviosukulaisuus päättyykin eroon, suhteet voivat silti jatkua, vaikka sukulaisuussuhteet ja -systeemit järjestäytyvätkin eron myötä uudestaan (Johnson 1988, 13–14, Castrénin 2009a, 47 mukaan). Castrén (2009a, 55) korostaakin, että länsimaisiin sukulaisuusjärjestelmiin kuuluu keskeisesti jousto, väljyys ja epämääräisyys. Biologisten sukulaisuus-suhteiden lisäksi ihmisen on myös rakennettava oman elämänsä sitoumukset ja sosiaaliset verkostot (Beck 1995, 29).

Uudet, monimuotoiset perhemallit ovat kuitenkin taivuttaneet huomioimaan esimerkiksi uusia parisuhdemalleja ja elämisen uusia muotoja arjessamme (Ritala-Koskinen 2009, 128). Erotessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota sen kauaskantoisiin seurauksiin. Vanhempien erolla on vaikutukset lapsen omiin, intiimien ihmissuhteiden muodostamiseen ja niihin sitoutumiseen. Kokemuksista ylitsepääseminen voi olla pitkä prosessi, joka vaikuttaa kykyyn ratkaista ongelmia ja sietää eroavaisuuksia yksilön omassa parisuhteessa. (Wallerstein 2005, 410.)

3.4 Monitasoinen lapsen vieraannuttaminen

Lapsen vieraannuttaminen on ilmiö, joka voi liittyä vanhempien eroon tai isoon perhekonfliktiin. Lapsen suhde erkaantuu toiseen vanhempaan nähden, jolloin tapahtuu vahva vuorovaikutuksellinen ja emotionaalinen kiinnittyminen toiseen vanhempaan ilman, että taustalla olisi jonkinlainen oikeutettu syy (Lorandos ym. 2013, 5). Taustalla on nimenomaan toisen vanhemman pyrkimys vaikeuttaa lapsen suhdetta toiseen vanhempaan ja pahimmillaan myös erottaa lapsen toisesta vanhemmasta kokonaan (Sinkkonen 2018, 465). Vieraannuttamisella voi olla siis moninainen vaikutus vieraannutettavan vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen ja kiintymyssuhteeseen. Lapsi saattaa olla haluton ylläpitämään kiintymyssuhdetta ja/tai vuorovaikutussuhdetta toiseen vanhempaansa, mikä näkyy lojaliteettiristiriitana lapsen elämässä (Häkkänen-Nyholm 2017, 94). Lapsen saattaa olla hankala valita puolensa vanhempien välisessä kiistassa. Vieraannuttaminen voi olla myös vanhemman keino saada oma tahto läpi oikeudellisten vaatimusten suhteen huoltoriitojen yhteydessä. Lasta manipuloimalla vanhempi voi pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen päätökseen ja lapsi toimii huoltoriidan kiistakapulana, mikä vaarantaa lapsen psyykkisen hyvinvoinnin (Farkas 2011, 22; Häkkänen-Nyholm 2010, 503).

Lapsi on usein myös aktiivisena osallisena vieraannuttamisen prosessissa, joka itsessään saattaa aiheuttaa lapselle syyllisyyden ja häpeän tunteita, joiden avulla vieraannuttajavanhempi vahvistaa prosessia entisestään (Moné 2011, 643; Häkkänen-Nyholm 2010, 500). Usein tämä saattaa kuitenkin kääntyä ajatukseen siitä, että vieraannuttamisen kohdevanhempi on hylännyt lapsen, jolloin kielteiset tunteet vahvistuvat (Häkkänen-Nyholm, 2010). Yksi vahvimista aseista vieraannuttamisprosessissa on aika ja etäisyys, joka vahvistaa vieraannuttamisen vaikutusta ja lapsen irtautumista toisesta vanhemmasta entisestään (Farkas 2011, 22). Yhteenvetona voidaan todeta, että lapsi toimii tietämättään välineenä vanhempien välisessä konfliktissa, joka muuttaa lämpimät kiintymys- ja vuorovaikutussuhteet kylmiksi ja toista vanhempaa vastaan oleviksi. Tässä kontekstissa vanhempi altistaa lapsensa mielenterveyden omien etujensa edelle, aiheuttaen kauaskantoiset seuraukset niin lapsen kuin vieraannutettavan vanhemman mielenterveyden kustannuksella.

Lapsen vieraannuttaminen on monitasoista ja sitä voidaan tarkastella sen vaikeusasteen perusteella. Lievässä vieraannuttamisessa lapsi voi vaikuttaa etäiseltä toiseen vanhempaan nähden sekä olla liioitellun kriittinen tätä kohtaan. Lapsi saattaa vältellä kontaktia vieraannutettavaan vanhempaan. On syytä muistaa, että vieraannuttaminen on aina pitkä, vuosia kestävä prosessi, joka voi myös saada alkunsa jo ennen vanhempien varsinaista eroa. Eron tapahtuessa vanhempien roolit toisiinsa nähden muuttuvat, mikä saattaa helposti johtaa väärinymmärryksiin ja eritasoisiin konflikteihin. Vanhempi ei välttämättä vieraannuta lasta toisesta vanhemmasta tarkoituksenmukaisesti tai pyri määrätietoisesti vaikuttamaan lapsen ja toisen vanhemman väliseen suhteeseen. Lievässä vieraannuttamisessa on tärkeää tunnistaa vieraannuttavaa käytöstä, sekä saada vanhempi ymmärtämään sen traumatisoivat vaikutukset lapseen. (Darnall 2013, 76–82.) Hieman vaikeatasoisemmassa vieraannuttamisessa toisen vanhemman mustamaalaaminen on jo systemaattisempaa. Kohdevanhempaa saatetaan kuvailla vaaralliseksi ja vieraannuttava vanhempi pyrkii kiinnittymään lapseen ainoana, rakkautta antavana vanhempana. (Worenklein 2013, 100–101.)

Warshakin (2013, 126–144) mukaan kaikista vaikeatasoisimmassa vieraannuttamisessa pystytään tunnistamaan lapsen selkeät, polarisoituneet näkemykset vanhemmistaan. Lapsella ei ole juuri minkäänlaisia positiivisia näkemyksiä vieraannutettavasta vanhemmasta ja hän saattaa välttää kaikkea kontaktia kohdevanhempaan ja jopa tämän

sukulaisiin ja läheisiin. Lapsi kiinnittyy vahvasti vieraannuttavaan vanhempaan ja lapsen voi olla hankala tuoda esille minkäänlaisia negatiivisia puolia vieraannuttavasta vanhemmasta. Lisäksi lapsi saattaa muokata koko historian kohdevanhempaan, pyyhkien pois kaikki positiiviset ja miellyttävät muistot. On syytä huomata, että vakavissa vieraannuttamistapauksissa saattaa olla taustalla jo monta yritystä puuttua vieraannuttamisprosessiin. Mitä pidemmän aikaa lapsi on erossa vanhemmastaan, sitä vahvemaksi muuttuvat negatiiviset käsitykset ja irtautuminen vieraannutettavasta vanhemmasta. Lapsi saattaa olla hyvin stressaantunut viettäessään aikaa toisen vanhemman kanssa, mikä saatetaan nähdä vieraannutettavan vanhemman kykenemättömyytenä tarjota lapselleen kokonaisvaltaista huolenpitoa. Vakavassa vieraannuttamisessa lapsen ja vanhemman välisen suhteen palauttamiseksi voidaan käyttää oikeuden määräystä, jossa lapsen on vietettävä aikaa vanhemman kanssa. (Warshak 2013.) Käsittelen näitä työskentelytapoja ja hoitomuotoja lisää viimeisessä käsittelykappaleessa.

Vieraannuttajan rooleja voidaan myös jakaa eri luokkiin. Niihi vieraannuttaja voi olla tietoinen vanhemman aktiivisen osallistumisen tärkeydestä, mutta sortuu silti kielteiseen asenteeseen ja sitä kautta negatiivisen kokemuksen jakamiseen lapselle. Aktiivisen vieraannuttajan roolissa vanhempi ilmaisee voimakasta negatiivista suhtautumista toiseen vanhempaan, joka johtaa myös lapsen negatiiviseen kokemukseen toisesta vanhemmasta. Pakkomielteisellä vieraannuttajalla tavoitteena on tuhota vanhemman ja lapsen välit kokonaan. (Darnall 1988, Häkkänen-Nyholmin 2010, 502 mukaan.) Tämän perusteella voidaan yhteenvetona todeta, että vieraannuttaminen voi olla toisen vanhemman tahatonta ja tiedostamatonta käyttäytymistä ja asenteita, joka tarttuu osaltaan myös lapseen. Pahimmillaan vieraannuttamisen voidaan katsoa siis olevan systemaattista, lapsen ja vanhemman välisen suhteen tuhoamista, jonka korjaaminen on todella haastavaa, jopa mahdotonta.

Richard Gardnerin (1985) kiistellystä näkökulmasta on luotu diagnoosi: *Parental Alienation Syndrome*. Hän on havainnoinut erilaisia oireita, joiden kautta lapsen vieraannuttamista voidaan tarkastella. (Gottlieb 2012, 3.) Diagnoosi pohjautuu kahdeksaan eri oireeseen, jotka voidaan katsoa olevan tunnuksenomaisia lapsen vieraannuttamiselle. Näitä ovat lapsen puolelta vanhemman mustamaalaaminen ja heikot ja absurdit selitykset lapselta, miksi vanhempi halutaan katkaista elämästä. Lapsen selitysmallit eivät sovi lapsen kokemuksiin ja kehitystasoon sekä lapsen tunteet vanhempiansa kohtaan ovat vastakkaiset. Lisäksi

taustalla voi olla kiista siitä, onko päätös vieraantua vanhemmasta lapsen oma sekä lapsi saattaa automaattisesti ja ehdottomasti tukeutua toiseen vanhempaan. Lapsi ei tunne katumusta käytöksestään toista vanhempaa kohtaan ja saattaa kohdistaa mustamaalaamiseen myös vieraannutettavan vanhemman laajempaan perheeseen ja sukulaisiin. (Bow ym. 2009, 129.) Diagnoosi on kuitenkin ollut pitkään kiistelty. Diagnoosin määritelmää on syytetty heikoksi ja siihen liittyvä tutkimus on vajanaista. Esimerkiksi empiirisen tutkimuksen tuoma tuki on liian vähäistä diagnoosin määrittämiseksi. Diagnoosiin liittyvät oireet ovat helposti tunnistettavissa, ilman että niistä on tarpeen diagnosoida mielenterveyden häiriötä. (Willis & O'Donohue 2018, 75–76.)

Lapsen vieraannuttaminen voi näkyä lapsen ja vieraannuttavan vanhemman käytöksessä monella tapaa. Persoonallisuudessa ja tunne-elämässä voi olla havaittavissa esimerkiksi itsekyyttä, tunnekylmyyttä, hyökkäävyyttä ja toisen vanhemman mitätöimistä (Häkkänen-Nyholm 2017, 83). Lämpimät välit saattavat muuttua voimakkaaksi vihan tunteeksi vieraannutettavaa vanhempaa kohtaa. Lapsi saattaa korostuneesti nähdä toisen vanhemman huonot puolet ja piirteet, joka voi muodostaa vahvasti polarisoidun kuvan ”hyvästä” ja ”pahasta” vanhemmasta. Lapsi saattaa käyttäytyä ja ajatella hyvin synkronoidusti vieraannuttavan vanhemman kanssa. Lisäksi lapsen vieraannuttaminen saattaa ulottua myös muihin sukulaisiin, kuten isovanhempiin, joista tulee myös vihollisia lapsen ja vieraannuttajavanhemman silmissä. (Farkas 2011, 24.) Näiden perusteella vieraannuttamisen voidaan nähdä pahimmillaan aiheuttavan lapsen täydellisen irtautumisen toisesta vanhemmasta ja kiinnittymisen toiseen vanhempaan, riippumatta siitä, millainen suhde on ollut aikaisemmin lapsen ja vieraannutettavan vanhemman välillä.

4 LAPSEN VIERAANNUTTAMINEN PERHESYSTEEMISEN TULKINNAN NÄKÖKULMASTA

Tässä luvussa pyrin tarkastelemaan eroperheitä ja vieraannuttamista suhteessa perhesysteemiin tulkintakehikkoon. Huomionarvoista on, että tällaista lähestymistapaa lapsen vieraannuttamisen tarkastelussa on käytetty kirjallisuuden perusteella hyvin vähän. Tarkastelen rinnakkain sekä perhesysteemistä näkökulmaa että vieraannuttamisen ilmiötä kirjallisuuden avulla sekä sitä, miten perhesysteemin näkökulman avulla voitaisiin hahmottaa lapsen vieraannuttamisen kaltaista käytöstä.

Perheen vanhempien erotessa perheeseen muodostuu uusia subsysteemejä ja eroavaisuuksia, esimerkiksi kaksi uutta perhettä, jossa on yhteisiä ja erillisiä perheenjäseniä (Minuchin 1974, 65). Toimivassa perhesysteemissä vanhemmat muodostavat yhtenäisen ja johdonmukaisen subsysteemin, jossa päätöksiä tehdään yhteisymmärryksessä ja lapsen etua ajatellen. Vanhemmilla on selkeä, vanhemmuuden rooli ja auktoriteetti lapsiin nähden. Lapsen vieraannuttamisessa vieraannuttava vanhempi rikkoo ihanteellisten subsysteemien rajoja luodakseen liiton toista vanhempaa vastaan. Subsysteemejä rikotaan lapsen kustannuksella. Erityisen tärkeä huomio on se, kuinka lapsi joutuu vanhempien välisen suhteen keskiöön. (Baker & Eichler 2016, 482.) Minuchin (1974, 54) korostaakin, että subsysteemien rajat tulisi olla selkeitä, esimerkiksi lapsen ei tulisi joutua osalliseksi vanhempien väliseen subsysteemiin. Vanhempien velvollisuutena olisi kuitenkin edistää myönteistä suhdetta lapsen ja toisen vanhemman välillä puolin ja toisin, myös parisuhteen päättyessä (Häkkinen-Nyholm 2010, 503). Lisäksi lapsella tulisi olla mahdollisuus molempiin vanhempiinsa oman subsysteminsa näkökulmasta, eikä päätyä osalliseksi vanhempien välistä subsysteemiä (Minuchin 1974, 57).

Perhesysteemin teoria korostaa, kuinka muutokset tapahtuvat vuorovaikutuksessa ja kokemuksissa läheisimmissä ihmissuhteissamme. Sitä kautta muovautuvat myös esimerkiksi arvomme ja asenteemme (Gottlieb 2012, 151). Lapsen ja vanhemman välinen suhde hakee muotonsa vastavuoroisen vuorovaikutuksen kautta. Tällöin vanhempien vastatessa lapsen tarpeisiin ja käyttäytymiseen, myös lapsen kehitys tapahtuu vanhemman asenteiden kautta. (Sameroff 2009.) Lähtökohtaisesti voidaan myös ajatella, että suhteissa tapahtuva problemaattinen käytös on lähtöisin perheen sisäisestä epätasapainosta (Walker

2012, 45). Erilaiset psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset häiriöt ovat keskeisiä sen suhteen, miten ihmiset esimerkiksi reagoivat ja toimivat perhesysteemissä ja miten he vuorovaikuttavat muiden perheenjäsenten kanssa (Kerr & Bowen 1988, 59). Lapsen vieraannuttamisen kannalta tarkasteltuna, esimerkiksi vieraannuttavan vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa näkyy haitallisen informaation ja käyttäytymisen omaksuminen vieraannutettavaa vanhempaa kohtaa. Tämä vaikuttaa osaltaan myös vieraannutettavan vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa, kun omaksuttu käytös purkautuu negatiivisena suhtautumisena kohdevanhempaa kohtaan (Moné ym. 2011, 650).

Lapsen vieraannuttamisessa vieraannuttavan vanhemman ja lapsen välille kehittyy kietoutunut suhde, jossa yhteenkuuluvuudella on suuri merkitys. Yksilöt ikään kuin sulautuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (Farkas 2011, 22). Vieraannuttavan vanhemman ja lapsen suhteessa tavoitteena saattaa olla oman suhteen syventäminen, ei niinkään vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta. Vanhempi saattaa tunnistaa vieraannuttavan käytöksen, mutta kokee sen osaksi hänen ja lapsen välisen suhteen edistämisen prosessia (Gottlieb 2012, 113). Ihmisten panostus suhteisiin riippuu siitä, miten merkityksellisinä ne koetaan. Suhteiden kannalta merkityksellinen, emotionaalinen riippuvuus voi myös olla liiallisena haitallista. Korostuneena se saattaa aiheuttaa uhatuksi kokemisen tunteita, esimerkiksi muihin perhesysteemin jäseniin kohdistuen. (Kerr & Bowen 1988, 66 & 72.) Subsystemien kannalta tarkasteltuna, liiallinen kiinnittyminen toiseen vanhempaan saattaa äärimmäisessä tapauksessa jopa irrottaa toisen vanhemman suhteesta lapseensa (Minuchin 1974, 54). Käytännön tasolla koettu uhka voi näkyä vieraannuttavana käytöksenä, jolla pyritään äärimmillään katkaisemaan kontakti kohdevanhempaan monin eri keinoin, kuten vuorovaikutuksen minimoimisella kiristyksen avulla tai epäasialliseen käytökseen rohkaisemalla (Häkkinen-Nyholm 2010).

Perhesysteemissä teoriassa on esitelty myös perheen sisäisten suhteiden muodostumista niin sanotun kolmio–ajattelun kautta. Sen mukaan kahden ihmisen välinen suhde muodostuu prosessiksi perheen sisällä, kun siihen liitetään kolmas osapuoli. Kun tarkastellaan suhteita tästä näkökulmasta, voidaan erottaa kahden perheenjäsenen kiinnittyneisyys ja vuorovaikutus toisiinsa, josta kolmas jäsen saattaa kärsiä. Tämänkaltaisen suhde on jatkuvasti liikkeessä ja muuttaa muotoaan, kun joku osapuolista reagoi toisen tunteisiin ja käyttäytymiseen. (Kerr & Bowen 1988, 134–136.) Myös lapsen vieraannuttamisessa voidaan ajatella olevan kyse kolmen osapuolen välisistä suhteista, johon kuuluu

vieraannuttava vanhempi, vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi sekä lapsi. Lapsi saattaa tuntea olevansa emotionaalisesti molempien vanhempien välissä ja tuntea epämääräisyyttä siitä, kumpaa vanhempaa kohtaan tulisi olla lojaali (Moné ym. 2011, 643). Perheissä voidaan tunnistaa ominaisia emotionaalisia ilmapiirejä, jotka muodostuvat esimerkiksi tunteista ja tunnereaktioista. Ihmisillä voi myös olla myös kuviteltua vähemmän autonomisia toimimismahdollisuuksia omissa emotionaalisissa toiminnoissaan. (Kerr & Bowen 1988, 9, 194.) Voidaan esimerkiksi ajatella, että kun lapsi ylenkatsoo toista vanhempansa ja välttelee vuorovaikutusta hänen kanssaan, voi se olla vaikutusta emootioista ja vuorovaikutuksesta toisen vanhemman kanssa (Minuchin 1974).

Minuchinin mukaan (1974, 52) perheen subsysteemejä muodostuu myös esimerkiksi sukupuolen perusteella. Tämän perusteella voidaan ajatella, että myös sukupuolella on merkitystä perhesysteemissä. Onko sukupuolella väliä, kun tarkastellaan lapsen vieraannuttamiseen liittyvää käytöstä? Äidit ja isät voivat olla yhtä suurella todennäköisyydellä vieraannuttajan asemassa (Harman ym. 2016, 64). Eroavaisuuksia vieraannuttamisen muodoista voi kuitenkin tarkastella sukupuolen kautta. Harman ym. (2019) ovat tarkastelleet eroja vieraannuttamisstrategioissa ja aggressiossa vieraannuttamisprosessissa sukupuolen kautta. Tämän tarkastelu on tärkeää myös perhesysteemin kannalta, sillä jos vieraannuttamiskäyttäytymisessä on sukupuolten välillä eroa, paljastaa se myös samalla, kuinka tämän muotoinen väkivallan ja aggression muoto ilmenee perheissä (Harman ym. 2018). Perhesysteemiä tarkastellessa voidaankin keskittyä vuorovaikutussuhteisiin ja käytösmalleihin, jotka aiheuttavat ongelmia perheenjäsenten välillä (Sutphin ym. 2013, 506). Lapsen vieraannuttamista voidaan tarkastella tällaisena ongelmatilanteena. On myös todettava, että vieraannuttaminen on perheväkivallan muoto, joka koskettaa koko perhettä, sukupuolesta tai perheen sisäisestä asemasta riippumatta (Harman ym. 2018, 1292).

Vieraannuttamisen kohteena olevat vanhemmat joutuvat vieraannuttamisprosessissa ristiriitaiseen tilanteeseen. Vanhempi joutuu asemassaan pohtimaan, voiko hän edistää hänen ja lapsen välistä suhdetta sen uhalla, että se nähdään epäsensitiivisenä käytöksenä lasta kohtaan vai jättääkö hän tilaa hänen ja lapsen välille, jolloin vanhempaa saatetaan syyttää lapsen hylkäämisestä. Vanhempi joutuu tekemään tarkkaan harkittuja päätöksiä esimerkiksi lapsen tapaamisen suhteen. (Gottlieb 2012, 117.) Vieraannuttaminen merkitsee vanhemmalle valtavan tärkeän suhteen menetystä (Farkas 2011, 23). Perheestä irrotettu

vanhempi on tärkeä osa perhesysteemiä ja vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin (Moné ym. 2011, 660). Perhesysteemissä tulee vallita tietynlainen tasapaino, joka takaa perheen kokonaisvaltaisen ja perheenjäsenten yksilöllisen, optimaalisen hyvinvoinnin (Baker & Eichler 2016, 482). Tämän perusteella voidaan ajatella, että perhesysteemistä irrotettu jäsen vaikuttaa sen toimintaan tasapainoa horjuttavalla tavalla.

Vieraannuttamistilanteessa lapsi joutuu tasapainoilemaan kahden maailman välillä, lapsuuden viattomuuden ja aikuisten negatiivisten tunteiden keskiössä. Aikuisuuden maailmassa elävän lapsen mieltä värittävät lojaalisuuden ristiriidat ja monimutkaiset perhesuhteet (Moné ym. 2011, 661). Lievemmissä vieraannuttamistapauksissa vanhempi saattaa tunnistaa vieraannuttamisen haitallisuuden vieraannutettavan vanhemman ja lapsen suhteen kannalta, mutta vakavammissa tapauksissa keskiössä on vain lapsen ja vanhemman lopullisen suhteen tuhoaminen (Gottlieb 2012, 114). Vieraannuttamisprosessissa lapsi kuitenkin loppupeleissä menettää molemmat vanhempansa: kohdevanhempi katkaistaan elämästä kokonaan ja vieraannuttajana toimiva vanhempi ei pysty vastaamaan lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Vaikutukset näkyvät syvällä lapsen persoonallisuudessa ja identiteetissä (Sinkkonen 2018, 468). Aiempien pohdintojen perusteella voidaan ajatella, että perhesysteemin kannalta katsottuna vieraannuttaminen on siis perheen rakenteita ja dynamiikkaa särkevä ilmiö, joka vaarantaa perheenjäsenten väliset suhteet monella tapaa.

5 PERHESYSTEEMIN JA -SUHTEIDEN EDESAUTTAMINEN

Tässä luvussa käsittelen tarkemmin lapsen vieraannuttamiseen liitettävää työskentelyä, jossa päämääränä on eheyttää vieraannuttamisesta rikkoutuneita perhesuhteita, keskittyen erityisesti vieraannuttamisen kohdevanhemman ja lapsen väliseen suhteen jatkuvuuden takaamiseen. Eheyttämiskäsitettä on tässä yhteydessä käytetty kuvaamaan nimenomaan vieraannutettavan vanhemman ja lapsen välisen suhteen korjaamista. Kirjallisuuden perusteella eheyttäminen liitetään usein perheen kokonaisvaltaiseen yhdistämiseen, mikä ei eroperhettä tarkastellessa ole järkevin tulokulma. Aluksi tarkastelen kirjallisuudessa esiteltyjä vaihtoehtoja, joita voi hyödyntää myös sosiaalityön moninaisen työnkuvan piirissä. Lopuksi pohdin, miten lapsen vieraannuttamiseen hyödynnettävillä työskentelymuodoilla voidaan tasapainottaa perhesysteemin toimintaa ja eheyttää perheenjäsenten välisiä suhteita.

5.1 Lapsen vieraannuttamisen kanssa työskentely

Vieraannuttamiselle on pyritty kehittämään erilaisia hoitomuotoja ja työskentelymahdollisuuksia lapsi-vanhempisuhteiden jatkuvuuden säilyttämiseksi. Näitä voidaan tarkastella myös sosiaalityön näkökulmasta, sillä myös sosiaalityön kentällä on tärkeää tuntea lapsen vieraannuttaminen ilmiönä. Esimerkiksi eronneet vanhemmat saattavat käyttää lapsen vieraannuttamista käsitteenä monella eri tavalla, kuten kuvaillen lapsen välttelevää käytöstä toista vanhempaa kohtaan, tai edistäen lapsen epätoivottua asennetta entistä kumppania vastaan. Lapsen välttelevää käytöstä toista vanhempaa kohtaan on syytä tarkastella huolella. (Mercer 2019, 9.) Kun työskennellään yksittäisen perheenjäsenen kanssa tai yritetään edistää ja tukea tiettyä perhesuhdetta, on silti syytä tarkastella perhettä ja sen systeemiä kokonaisuutena (Walker 2012, 15; Sutphin ym. 2013, 502). Vieraannuttamiseen puuttumisen keinoja voidaan lisäksi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Vieraannuttamisen osapuolten – sekä vanhempien että lasten – tarkastelu haavoittuneina ihmisinä voi vähentää ilmiön aiheuttamaa stigmatisoivaa leimaa (Moné ym. 2011, 665). Vieraannuttaminen määrittelemisen ilmiönä on osoittautunut ajoittain

hankalaksi, mistä syystä on myös vaikeaa ratkaista, miten esimerkiksi vieraannutettuja lapsia ja muita osapuolia voidaan auttaa parhaalla tavalla (Sinkkonen 2018, 467).

Vieraannuttaminen on luonteeltaan prosessinomainen, joka pahenee ajan myötä. Sen takia yksi tärkeimmistä hoitomuodoista olisi ilmiön ennaltaehkäisy ja tilanteen nopea huomioiminen. Tämä vaatii eri mielenterveys- ja sosiaalipalveluiden ammattilaisilta ilmiön tuntemusta ja sen haitallisuuden tunnistamista. (Sinkkonen 2018, 469.) Vieraannutettavan vanhemman olisi tärkeää pysyä yhteydessä lapseen niin paljon kuin mahdollista, esimerkiksi puheluin, tekstiviestein tai kirjeiden välityksellä. Tällä tavoin voidaan edesauttaa lapsen positiivisten muistojen pysyvyyttä koskien vieraannutettavaa vanhempaa. (Farkas 2011, 23.) Lisäksi on tärkeää informoida vanhempia vieraannuttamisen haitoista lapsen kehitykselle ja mielenterveydelle, myös siinä tapauksessa, vaikka näkyvää oireilua ei vielä olisikaan (Sinkkonen 2018, 469). Kaikissa tapauksissa tämä ei ole hyödyllistä, sillä vanhempi saattaa tunnistaa vieraannuttamisen haittapuolet, mutta ei välttämättä käsitä tai halua ymmärtää haitallisuuden laajuutta. Tässä tapauksessa erilaiset käyttäytymiseen ja perheessä toimimiseen liittyvät interventiot voivat tuoda ratkaisun tilanteeseen. (Moné ym. 2011, 644.)

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, vieraannuttamisessa vaaditaan kokonaisvaltaista puuttumista ja hoitoa. Jokainen vieraannuttamisen osapuoli tulisi huomioida työskentelyssä. Vieraannuttavalle vanhemmalle tulisi tarjota psykologista apua, mutta ongelmaksi tässä voi nousta vieraannuttajien heikko motivaatio ja itsereflektiokyky. Ilmiön luonteen takia lapsen ja vieraannuttamisen kohdevanhemman psyykkiseen hyvinvointiin vetoaminen vieraannuttamisen lopettamiseksi ei ole välttämättä toimiva ratkaisu. (Häkkänen-Nyholm 2010, 503.) Sen lisäksi on syytä huomioida lapsen tarve saada yksilöllistä hoitoa, esimerkiksi psykoterapian keinoin, jossa lapsi pääsee käsittelemään ristiriitaista tilannetta, jonka myötä kuva läheisistä aikuisista on vääristynyt (Sinkkonen 2018, 469). Kohdevanhemman on yhtäläisen tärkeä päästä avun piiriin, sillä vanhemman tuskassa korostuu tietämättömyys lapsen asioista ja huoli siitä, mitä lapselle ylipäänsä elämässä kuuluu tai mitä lapsi hänestä ajattelee (Häkkänen-Nyholm 2010, 501; Sinkkonen 2018, 469). Työskentelyssä voidaan korostaa myös anteeksi antamisen ja elämässä eteenpäin menemisen tärkeyttä (Farkas 2011, 26). Myös sosiaalityössä voidaan löytää työkaluja kokonaisvaltaiseen, perheen kanssa työskentelyyn (Walker 2012, 45). Lisäksi perhesysteemiin keskittyvät hoitomuodot ja strukturaalinen perheterapia voivat haastaa perhettä ja perheenjäseniä muuttamaan toimintamallejaan parempaan suuntaan (Minuchin 1974, 138).

Vuosien saatossa on kehitelty erilaisia terapioita ja muita työskentelytapoja, joiden avulla voidaan puuttua vieraannuttamiseen ja sitä kautta estää prosessin paheneminen. Kansainvälisessä kontekstissa tarkasteltuna perhesuhteiden jälleen yhdistämisen tueksi kehitellyt interventiot ovat usein tuomioistuimen määräämiä, varsinkin avioerotilanteissa, jonka taustalla on iso perhekonflikti. Metodeina toimivat usein neuvonta ja keskustelu. Näissä työskentelymuodoissa lapsi pyritään erottamaan vieraannuttavasta vanhemmasta joksikin aikaa ja pyrkimyksenä on saada hänet viettämään aikaa vieraannuttamisen kohdevanhemman kanssa. Näin radikaalissa hoitomuodossa on syytä havainnoida hyvin tarkasti mahdollisia riskejä ja hyötyjä moniammatillisesta näkökulmasta. Vieraannuttamisen kanssa työskentelyyn voi osallistua niin psykologeja, sosiaalityöntekijöitä kuin muitakin mielenterveyden asiantuntijoita. (Mercer 2019, 1–2.) Näitä hoitomuotoja on myös paljon kritisoitu ja esimerkiksi lapsen vieraannuttamiselle diagnoosia hahmotelleen, Richard Gardnerin terapiaa on syytetty vanhemman ja lapsen suhteen täydellisestä tuhoamisesta. (Willis & O'Donohue 2018, 76.) On raportoitu muun muassa tapauksia, jossa lapsi on uhkaillut itsetuhoisuudella, kun hänet on vasten tahtoaan erotettu vieraannuttavasta vanhemmasta (Meier 2009, 2). On siis syytä pohtia, ovatko nämä hoitomuodot vastuullisia ja tarpeellisia, kun puhutaan perheenjäsenten suhteiden jälleen yhdistämisestä ja muiden perhesuhteiden edistämisestä.

Erottamiseen perustuvien hoitomuotojen perustana on ajatus siitä, että lapsi välttelee vieraannuttamisen kohdevanhempaa kehitystasonsa mukaisen puutteellisen, kriittisen ajattelukyvyn takia. Niiden tarkoituksena on myös edistää lapsen kykyä ymmärtää, että vieraannuttava vanhempi on pyrkinyt luomaan lapselle negatiivista mielikuvaa kohdevanhemmasta. Pyrkimyksenä on luoda tietyksi ajanjaksoksi sellaiset olosuhteet, jossa lapsi on jatkuvasti tekemisissä vieraannuttamisen kohdevanhemman kanssa ja mahdollisimman vähän yhteydessä vieraannuttavaan vanhempaan. (Mercer 2019, 5.) Sosiaalityöntekijöiden ja muiden mielenterveyden asiantuntijoiden on pyrittävä hoitomuotoja suunnitellessa ja tarjotessa ajattelemaan sitä, mikä on lapselle parasta. Vaikka lapsen etu on tärkein myös vieraannuttamisprosessiin puuttuessa ja sitä hoidettaessa, on kuitenkin muistettava perhesysteemin näkökulma, joka korostaa sitä, että vaikutukset ulottuvat myös muihin perheenjäseniin, niin vanhempien mahdollisiin uusiin puolisoihin ja heidän lapsiinsa. (Mercer 2019, 7.) Seuraavaksi käsittelen perheenjäsenten välisten suhteiden eheyttämistä ja sitä, miten sitä voidaan tarkastella perhesysteemin näkökulmasta.

5.2 Lapsi-vanhempisuhteen jatkuvuuden turvaaminen

Useimmiten tarve erilaisille interventioille ja perheen kanssa työskentelylle löytyy ongelmatilanteesta tietyissä olosuhteissa, joissa perhe tarvitsee ulkopuolista apua, esimerkiksi perhesysteemin vahvuuksien löytämisen suhteen (Walker 2012, 16). Kuten jo aikaisemmin on mainittu, perhesysteemi pyrkii aina tietynlaiseen tasapainoon joustavuuden ja erilaisten sopeutumisreaktioiden avulla. Systeemiin perustuvat toimenpiteet voivat auttaa perhettä kohti muutosta sekä löytämään erilaisia keinoja sopeutua siihen. (Furman & Lounavaara-Rintala 1983, 24.) Kun pyritään auttamaan perhettä erilaisissa ongelmatilanteissa, voidaan tarkastella erilaisia interaktiivisia malleja ja perheen rakennetta (Walker 2012, 45). Perhesysteemejä ja laajempia sosiaalisia systeemejä voidaan käyttää myös osana perheterapiaa tai perheterapeuttisia menetelmiä (Sutphin ym. 2013, 503). Myös sosiaalityön kentällä voidaan yhdistää perhesysteemistä teoriaa ja perheterapiaa, esimerkiksi moniammatillisessa tiimityöskentelyssä (Walker 2012, 44). Tämän perusteella voidaan ajatella, että erilaiset perhesuhteiden palauttamiseen ja -eheyttämiseen liittyvät prosessit ovat tärkeä osa myös sosiaalityön osaamisalaa ilmiön tiedostavasta perspektiivistä käsin.

Kun pyritään hoitamaan ja palauttamaan perheenjäsenten välisiä suhteita erotilanteeseen perustuvasta muutostyöskentelystä käsin, on syytä tarkastella sitä monelta eri tasolta. Ensimmäiseksi, lapsen vieraannuttamista ja siihen liittyvää käytöstä on syytä tarkastella huolellisesti sen luonteen ymmärtämiseksi. Toiseksi, perhesuhteita voidaan edistää yhteisillä aktiviteeteilla ja ennen kaikkea sillä, että toisistaan vieraantuneet lapsi ja vanhempi viettävät aikaa yhdessä. Kolmanneksi tavoitteeksi tulisi ottaa aikaisemman kiintymyksen ja luottamuksen palauttaminen, joka oli olemassa esimerkiksi ennen eron tai perhekonfliktin aiheuttamaa vieraannuttamista. (Sauber 2013, 204.) On kuitenkin muistettava, että perhe-elämä kokonaisuudessaan ja siihen liittyvät tapahtumat saattavat olla monien eri syiden aiheuttamaa (Mercer 2019, 9). Ihmisellä on myös omia, henkilökohtaisia systeemejä – esimerkiksi psyykkisiä – jotka ohjaavat yksilön toimintaa osana ryhmää. Tämän toiminnan intensiivisyys on riippuvainen aiemmasta, opitusta käytöksestä. (Kerr & Bowen 1988, 65.) Tämän perusteella voidaankin pohtia, onko syytä syyllistää vieraannuttavaa vanhempaa yksilönä haitallisesta toiminnasta. Tapauksissa, jossa vieraannuttava vanhempi otetaan työskentelyn mukaan tuomioistuimen määräyksestä tai omasta vapaaehtoisuudestaan, tulisi vieraannuttavaan vanhempaan suhtautua neutraalilla ja kannustavalla tavalla (Gottlieb 2012,

113). Tämän perusteella voidaan todeta, että neutraalilla, empaattisella lähestymistavalla voidaan edesauttaa perhesuhteiden toimivuuden prosessia jo merkittäväällä tavalla.

Lapsen vieraannuttamisen kanssa työskenneltäessä työntekijän, esimerkiksi terapeutin tulisi kannustaa ja ohjata perheenjäseniä kohti tervettä ja oikeanlaista toimintaa ja vuorovaikutusta (Gottlieb 2012, 143). Uudelleenrakentavat interventiot haastavat perhettä muuttumaan tasapainoisempaan suuntaan (Minuchin 1974, 138). Suunnitelmallisuuteen perustuva lähestymistapa luo perustan ja etenemistavan perhesuhteiden eheyttämiseksi. Se myös tuo mahdollisuuden kokea uudelleen iloa ja kiintymyksen kokemuksia nykytilanteen kontekstissa. (Sauber 2013, 218.) Tärkeänä työvälineenä systeemin kanssa työskennellessä on keskittyminen nykyhetkeen, eikä liiallisesti menneiden asioiden läpikäyminen (Walker 2012, 45). Lisäksi perhe voi löytää keinoja ja mahdollisuuksia sekä yksilölliseen kehitykseen että perherakenteen kokonaisvaltaiseen kehittämiseen (Dore 2008, 452). Yksilöllinen kehitys sekä perhesysteemin vakautuminen voisi osaltaan mahdollistaa myös perheenjäsenten välisten suhteiden elpymistä. Vieraannuttamistapauksissa on kuitenkin erityisesti otettava huomioon vieraannuttamisen vaikeusaste. Lievemmissä vieraannuttamistapauksissa voidaan huomioida molempien vanhempien osallisuus työskentelyssä opettavaisesta ja terapeuttisesta näkökulmasta. Vaikeimmissa vieraannuttamistapauksissa osallisiksi työskentelyyn voidaan ottaa vain vieraannuttamisen kohdevanhempi ja lapsi siitä syystä, että vieraannuttava vanhempi saattaisi olla liian kiinnittynyt vieraannuttamisprosessiin eikä välttämättä olisi tarpeeksi yhteistyökykyinen. (Sauber 2013, 224.)

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa olen pohtinut lapsen vieraannuttamisen ilmiötä perheessä tapahtuneen vanhempien eron seurauksena tai erosta lähtöisin alkaneena prosessina. Lapsen vieraannuttaminen on ilmiö, joka herättää voimakkaita tunteita ja jakaa ihmisiä puolin ja toisin, mikä on myös ominainen piirre erokriisille (Sinkkonen 2018, 466). Lisäksi olen liittänyt pohdintaani mukaan perhesysteemisen teorian, joka pyrkii tarkastelemaan perheiden toimintaa ja siihen liittyviä ongelmatilanteita perhesysteemisen rakenteen esiin tuomalla tavalla. Perhesysteemiä voidaan hahmottaa niin, että se perustuu perhesysteemin jäsenten väliselle vuorovaikutukselle ja sen toiminnalla on aina keskeinen päämäärä (Dore

2008, 438). Olen hahmottanut perhesysteemistä teoriaa Kerrin & Bowenin (1988) mukaan, jotka ovat ajatelleet perheen emotionaalisenä yksikkönä ja perheen sisäistä informaatiota voidaan tarkastella nimenomaan perheissä tapahtuvissa emotionaalisisissa prosesseissa. Perhesysteemiä voidaan Minuchinin (1974) mukaan tarkastella myös hierarkkisena, emotionaaliset rajat sisältävänä strukturaalisena kokonaisuutena, jossa perheen sisäisillä subsystemeilla on merkitystä.

Tutkimuskysymyksenäni oli se, kuinka lapsen vieraannuttamista voidaan hahmottaa perhesysteemiä käsittelevien teorioiden valossa, miten sen seuraukset näkyvät perheenjäsenten välisissä suhteissa sekä millä tavoin vieraannuttamisesta särkyneiden perhesuhteiden jatkuvuutta voidaan edesauttaa kirjallisuuden perusteella. Tarkasteltuani lapsen vieraannuttamista perhesysteemin kannalta, olen havainnoinut, että vieraannuttaminen rikkoo perheen subsystemien rajoja. Subsystemien rajojen hämärtyessä muuttuvat myös perheenjäsenten roolit perheen sisällä epäselviksi. Rajat perheiden subsystemeissa ovat niiden eroja suojelevia tekijöitä, jonka myötä myös niiden rajojen tulee olla selkeitä (Minuchin 1974, 54). Perheenjäsenten välille syntyy haitallista vuorovaikutusta, jonka näen vaikuttavan negatiivisesti koko perheen toimintaan yksikkönä. Totean, että haitallisen vuorovaikutuksen myötä on mahdollista, että perheessä syntyy lapsen vieraannuttamisen kaltaisia prosesseja, jotka särkevät ihmissuhteita pahimmillaan jopa peruuttamattomalla tavalla.

Perhesysteemille ominaista on jatkuva liikkeessä oleminen, jossa kulkee sykleinä läheisyys ja etäisyys (Kerr & Bowen 1988, 8). Tarkasteltuani lapsen vieraannuttamista perhesysteemin ja sille ominaisen emotionaalisen kiinnittymisen näkökulmasta voidaan havaita, että lapsen vieraannuttamisessa tapahtuu lapsen liiallista, emotionaalista kiinnittymistä toiseen vanhempaan ja vastavuoroisesti etääntymistä vieraannuttamisen kohdevanhemmasta. Etääntyminen ei välttämättä ole lähtöisin lapsen omasta halusta, vaan vieraannuttava vanhempi vaikuttaa omalla asenteellaan ja toiminnallaan lapseen manipuloivalla tavalla. Vastavuoroisesti vieraannuttamisen kohdevanhempi tasapainoilee sen suhteen, onko syytä edistää suhdetta lapseen, jos lapsi sitä kovasti vastustaa. Toki vastustuksen ja lapsen oireilun voidaan katsoa olevan riippuvaista vieraannuttamisprosessin asteesta. Bernetin & Freemanin (2013, 50) mukaan on myös tyypillistä, että lapsella saattaa olla vahvempi ja kiinnittyneempi suhde toiseen vanhempaan alusta alkaen, johon osaltaan vaikuttaa myös lapsen kehityksen taso.

Olen tutkielmassani havainnut, että vieraannuttamista voi tapahtua eritasoisena. Mitä lievempää vieraannuttaminen on, sitä helpompaa siihen on puuttua. Olen pohtinut kirjallisuuden pohjalta erilaisia työskentelymahdollisuuksia, joiden avulla lapsen vieraannuttamisprosessi voidaan pysäyttää ja särkyneet perhesuhteet voitaisiin eheyttää. Samalla mahdollisesti koko perheen vuorovaikutusta ja perheenjäsenten välisiä suhteita voidaan edistää parempaan suuntaan. Vieraannuttamisen hankalan luonteen vuoksi voi olla haastava määritellä, mikä on paras tapa auttaa kaikkia vieraannuttamisen osapuolia (Sinkkonen 2018, 467). Tarkasteltuani vieraannuttamisen eri hoitomuotoja olen huomannut, että yksi tärkeistä tekijöistä on moniammatillinen työskentely. Tämä koskettaa myös sosiaalityön kenttää, jossa työskennellään moninaisesti perheiden ja lasten kanssa. Yhteenvetona voidaan todeta, että työskentely lapsen vieraannuttamisen kanssa perustuu etäisyyden ottamiseen vieraannuttavasta vanhemmasta ja tietyllä tavalla pakotettuun ajanviettoon vieraannuttamisen kohdevanhemman kanssa. Työskentelymuotoja suunniteltaessa pitää ottaa huomioon vieraannuttamisen kaikki osapuolet, vaikka keskiössä saattaa korostua kohdevanhemman ja lapsen välisen suhteen eheyttäminen. Kun mukaan liitetään perhesysteeminen näkökulma, voidaan työskentelyä tarkastella perhesysteemin homeostaasia ja perheenjäsenten sisäisiä suhteita tasapainottavana tekijänä.

Perhesysteeminen teoria ei ole kuitenkaan täysin aukoton, kun tarkastellaan perheiden toimintaa ja niissä tapahtuvia ilmiöitä, esimerkiksi lapsen vieraannuttamista. Perhesysteemistä teoriaa on kritisoitu esimerkiksi sen suhteen, että sen katsotaan perustuvan ajatukselle miehen ylivallassa ja patriarkalisesta perheestä (Goldner 1985, Doren 2008, 456 mukaan). Perinteinen, ydinperheeseen perustuva malli vaatisi kehittämistä monimuotoisempaan suuntaan. Tarkasteltuani eroperheitä osana nyky-yhteiskuntaa olen huomannut, että huolimatta edelleen vallitsevasta ajatuksesta ydinperheestä heteroseksuaalisen parisuhteen muodostamana, ovat uudet perhemallit ottaneet jalansijaa perhemuotojen värikkäässä paletissa. Eroamisen yleistymisen myötä myös uudet perhemallit, aina etäperheistä uusperheisiin ovat tuoneet uusia käsityksiä perheistä ja sen tehtävistä tyyppitapauksena pidetyn ydinperheen rinnalle (Castrén 2009, 40). Sekä Kerrin & Bowenin (1988) että Minuchinin (1974) malleissa korostuu ajatus ydinperhemallista, jonka jäsenet ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään tavalla tai toisella. Perhesysteemissä tarkastellaan perhettä kokonaisuutena, mutta entä yksilöllistyminen perhesuhteissa? Yksilön voidaan katsoa järjestäytyvän muihin ihmisiin prosessinomaisesti, jolloin ihminen voidaan

nähdä suhteissa olevana ja itseään niissä kehittävänä (Norbert 1978, 119, 135–137). Pohjimmiltaan perhesysteeminen teoria tarkastelee myös yksilön kehitystä, mutta nimenomaan perheen ja myös laajemman yhteiskunnan kontekstissa (Dore 2008, 456).

Myös sosiaalityön roolia on syytä painottaa osana lapsen vieraannuttamisen kanssa työskentelyä ja perhesysteemisen teorian soveltamista osana tutkimusta ja käytäntöä. Tarkasteltuani lapsen vieraannuttamisen hoitomuotoja kirjallisuuden pohjalta olen huomannut myös lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön paikan osana moniammatillista työskentelyä. Sosiaalityön tehtäväkentillä on tärkeää tuntea vieraannuttaminen ilmiönä sekä löytää puuttumiskeinot esimerkiksi moniammatillisen työskentelyn kautta. Lisäksi sosiaalityössä on havaittu perhesysteemisten ajattelumallien tarve erityisesti käytännön työssä. Teoria on ottanut erityisesti jalansijaa juuri sosiaalityön käytännön puolella ja myöhemmin herättänyt kiinnostusta myös tutkimuksessa. Perhesysteemistä teoriaa on erityisesti kiitelty sen periaatteista ja konsepteista, joita on helppo ottaa mukaan käytännön työhön. (Dore 2008, 445–446.) Ehkä juuri sosiaalityössä olisi mahdollisuudet ja työkalut lähestyä lapsen vieraannuttamista ilmiönä juuri perhesysteemisestä näkökulmasta.

Jatkotutkimusta lapsen vieraannuttamisen yhteydestä perhesysteemiin tarvitaan enemmän, jotta voidaan syvällisemmin pureutua vieraannuttamisen seurauksiin perhesysteemin toimintaan sekä mahdollisesti havainnoida perheen rakenteesta ja dynamiikasta seikkoja, jotka jopa saattavat laukaista lapsen vieraannuttamisen prosessin. Erityisesti suomenkielistä tutkimusta tarvitaan, niin perhesysteemisestä teoriasta kuin lapsen vieraannuttamisesta ilmiönä. Sekä Suomen kontekstissa että kansainvälisessä tutkimuksessa on syytä löytää paikka perhesysteemisen teorian kehittämiseksi monimuotoisempaan suuntaan, jotta sitä voidaan jatkossa soveltaa monipuolisesti osaksi muuttuvia perhemalleja.

7 LÄHTEET

Baker, Amy J. L. & Eichler, Amy (2016) The Linkage Between Parental Alienation Behaviors and Child Alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(7), 475–484. DOI:10.1080/10502556.2016.1220285

Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä*. Tampere: Vastapaino.

Boholm, Åsa (1983) *Swedish Kinship. An Exploration into Cultural Processes of Belonging and Continuity*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Bow, James N., & Gould, Jonathan W. & Fiens, James R. (2009) Examining Parental Alienation in Child Custody Cases: A Survey of Mental Health and Legal Professionals. *The American Journal of Family Therapy*, 37:2, 127–145. DOI:10.1080/01926180801960658

Brendan Willis & O'Donohue, William (2018) Parental alienation syndrome: A critique. *Revista De Estudios E Investigación En Psicología Y Educación*, 5(2), 74–81. DOI:10.17979/reipe.2018.5.2.4364

Castrén, Anna-Maija (2009a) *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Castrén, Anna-Maija. (2009b) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus. 106–127.

Darnall, Douglas C. (2013) *Mild Cases of Parental Alienation*. Teoksessa Demosthenes Lorandos, William Bernet & Richard S. Sauber (toim.) *Parental Alienation: The Handbook for Mental Health and Legal Professionals*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas. 74–96.

Dore, Martha M. (2008) *Family Systems Theory*. Teoksessa Bruce A. Thyer, Karen A. Sowers & Catherine N. Dulmus (toim.) *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare: Human Behavior in the Social Environment*. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons. 431–462.

Elias, Norbert (1978) *What is Sociology?* New York: Columbia University Press.

Farkas, Michelle M. (2011) An Introduction to Parental Alienation Syndrome. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*. 49. 20–6. DOI: 10.3928/02793695-20110302-02.

Furman, Ben & Lounavaara-Rintala, Helena (1983) *Systeemitheoria ja perheterapia*. *Duodecim*, (23), 19–25.

Gillis, John R. (1996) *A World of Their Own Making. Myth, Ritual and the Quest for Family Values*. New York: BasicBooks.

- Gottlieb, Linda J. (2012) *The Parental Alienation Syndrome: A Family Therapy and Collaborative Systems Approach to Amelioration*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas.
- Harman, Jennifer J. & Kruk, Edward & Hines, Denise A. (2018) Parental Alienating Behaviors: An Unacknowledged Form of Family Violence. *American Psychological Association*, Vol. 144, No. 12, 1275–1299. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/bul0000175>
- Harman, Jennifer J. & Lorandos, Demosthenes & Biringen, Zeynep & Grubb, Caitlyn (2019) Gender Differences in the Use of Parental Alienating Behaviors. *Journal of Family Violence*. (2020) 35: 459–469.
- Harman, Jennifer J. & Leder-Elder, Sadie & Biringen, Zeynep (2016) Prevalence of Parental Alienation Drawn from a Representative Poll. *Children and Youth Services Review* 66: 62–66.
- Hooper, Lisa M. (2007) The Application of Attachment Theory and Family Systems Theory to the Phenomena of Parentification. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, Vol. 15 No. 3, July 2007. 217–223. DOI:10.1177/1066480707301290
- Häkkinen-Nyholm, Helinä (2010) Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta erotilanteessa. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 126 (5): 499–505.
- Häkkinen-Nyholm, Helinä (2017) Vainon uhri vai vainon uhriksi tekeytyvä lapsen vanhemmasta vieraannuttaja? Teoksessa Merja Laitinen, Jaana Kinnunen & Riitta Hannus (toim.) *Varjosta valoon – eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 83–101.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Kerr, Michael E. & Bowen, Murray (1988) *Family Evaluation: An Approach Based on Bowen Theory*. New York: Norton.
- Kilpeläinen, Arja (2009) Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus. 67–84.
- Meier, Joan S. (2009) Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: Research Reviews. Haettu osoitteesta <http://www.leadershipcouncil.org/docs/VAWnet.pdf>
- Mercer, Jean (2019) Examining Parental Alienation Treatments: Problems of Principles and Practices. *C & A. Child & Adolescent Social Work Journal*, 36(4), 351–363. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10560-019-00625-8>
- Minuchin, Salvador (1974) *Families & Family Therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Moné, Jennifer G. & MacPhee, David & Anderson, Sharon K. & Banning, James H. (2011) Family Members' Narratives of Divorce and Interparental Conflict: Implications for Parental Alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(8), 642–667. DOI: 10.1080/10502556.2011.619940

Ritala-Koskinen, Aino (2009) Kuinka uusperhe kesytetään? Teoksessa Riitta Jallinoja. (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus. 128–145.

Rowlands, Gena A. (2019) Parental Alienation: A Measurement Tool. *Journal of Divorce & Remarriage*, vol. 60. no. 4. 316–331.

Sameroff, Arnold (2009) *The Transactional Model of Development. How Children and Contexts Shape Each Other*. Washington D.C: American Psychological Association.

Sauber, Richard S. (2013) Reunification Planning and Therapy. Teoksessa Demosthenes Lorandos, William Bernet & Richard S. Sauber. *Parental Alienation: The Handbook for Mental Health and Legal Professionals*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas. 190–231.

Sinkkonen, Jari (2018) Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. *Duodecim*, 134(5); 465–70.

Sutphin, Suzanne T. & McDonough, Shannon & Schrenkel, Amber (2013) The Role of Formal Theory in Social Work Research: Formalizing Family Systems Theory. *Advances in Social Work* Vol. 14 No. 2 (Fall 2013), 501–517.

Walker, Steven (2012) *Effective Social Work with Children, Young people and Families: Putting Systems Theory into Practice*. London; Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Wallerstein, Judith S. (2005) Growing Up in the Divorced Family. *Clinical Social Work Journal* vol. 33, no. 4, Winter 2005. DOI: 10.1007/s10615-005-7034-y

Warshak, Richard A. (2013) Severe Cases of Parental Alienation. Teoksessa Demosthenes Lorandos, William Bernet & Richard S. Sauber (toim.) *Parental Alienation: The Handbook for Mental Health and Legal Professionals*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas. 125–162.

Worenklein, Abe (2013) Moderate Cases of Parental Alienation. Teoksessa Demosthenes Lorandos, William Bernet & Richard S. Sauber (toim.) *Parental Alienation: The Handbook for Mental Health and Legal Professionals*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas. 97–124.